

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ЩОДО РОЗШУКУ БЕЗВІСТИ ЗНИКЛИХ ДІТЕЙ ТА ДІТЕЙ З РОЗЛАДОМ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

FEATURES OF THE ACTIVITIES OF JUVENILE PREVENTION UNITS REGARDING THE SEARCH FOR MISSING CHILDREN AND CHILDREN WITH AUTISTIC SPECTRUM DISORDER

Опацький Р.М., д.ю.н., доцент,
доцент кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У статті розглянуто особливості діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України щодо розшуку безвісти зниклих дітей та дітей з розладом аутистичного спектра.

Здійснено аналіз наукових публікацій та нормативно-правових актів, які регулюють діяльність у сфері організації та тактики розшуку безвісно зниклих дітей підрозділами ювенальної превенції.

Встановлено, що безвісно зникла дитина – це особа віком до 18 років, стосовно якої немає відомостей про її місцезнаходження на момент подання заявником заяви про її розшук. Визначено, що для ефективного пошуку дитини необхідно застосування певних заходів за алгоритмом.

Установлено, що безвісне зникнення дітей умовно можна розділити на такі види/форми: діти, що зникли безвісно та діти, що самовільно залишили місце проживання, перебування тощо.

У статті визначено основні складності пошуку дитини з розладом аутистичного спектра, зокрема: дитина може блукати і не просити на допомогу; навіть якщо дитину помітили інші люди, то ймовірніше вона не скаже про її місце проживання, прізвище, ім'я тощо. Також проблематикою є діалог з такою дитиною тому що, одним із основних проявів аутизму є саме порушення комунікації.

Вироблено алгоритм дій час повідомлення про безвісне зникнення дитини з розладом аутистичного спектра, до якого віднесено: виявити у що була одягнена дитина та обов'язково отримати останнє фото неповнолітнього; дізнатись про місця до яких дитина любила йти, що знаходяться поруч з місцем де перебувала дитина (парки, дитячі майданчики); перевірити поруч місця, що можуть бути небезпечними для дитини з розладом аутистичного спектра, так як вона не контролює свою безпеку самостійно – фонтани, річки, інші водойми; оцінити ситуацію щодо можливості залучення кінологів до пошуку дитини з аутизмом.

Зроблено висновки, що питання організації та тактики пошуку безвісно зниклої дитини на сьогодні є актуальною та малодослідженою темою. Важливо зазначити, що ефективність встановлення місцезнаходження дитини залежить від сукупності ефективних комплексних заходів. Необхідно встановити причину зникнення дитини. Адже від того чи дитина сама залишила своє місце перебування або ж вона ймовірно стала жертвою злочину обирається стратегія розшуку дитини. Також сьогодні набуває актуальності, розшук дітей з РАС, адже це один із найпоширеніших видів розладів психологічного розвитку у дітей в Україні.

Ключові слова: дитина, пошук, розшук безвісти зниклих, ювенальна превенція, розлад аутистичного спектра.

The article examines the peculiarities of the activities of the juvenile prevention units of the National Police of Ukraine regarding the search for missing children and children with autism spectrum disorder.

An analysis of scientific publications and legal acts regulating activities in the field of organization and tactics of searching for missing children by units of juvenile prevention was carried out.

It was established that the missing child is a person under the age of 18, regarding whom there is no information about his whereabouts at the time of the applicant's application for his search. It was determined that in order to effectively search for a child, it is necessary to apply certain measures according to the algorithm.

It has been established that the disappearance of children can be conditionally divided into the following types/forms: children who have disappeared and children who have voluntarily left their place of residence, stay, etc.

The article defines the main difficulties of finding a child with autism spectrum disorder, in particular: the child may wander and not ask for help; even if the child was noticed by other people, it is more likely that he will not tell about his place of residence, surname, first name, etc. Dialogue with such a child is also problematic, because one of the main manifestations of autism is a communication disorder.

An action algorithm has been developed when reporting the missing child with an autistic spectrum disorder, which includes: finding out what the child was wearing and obtaining the last photo of the minor; finding out about the places the child liked to go, which are near the place where the child was (parks, playgrounds); check nearby places that may be dangerous for a child with an autistic spectrum disorder, as he cannot control his own safety – fountains, rivers, other bodies of water; to assess the situation regarding the possibility of involving canine experts in the search for a child with autism.

It was concluded that the issue of organization and tactics of searching for a missing child is currently a topical and understudied topic. It is important to note that the effectiveness of locating a child depends on a set of effective comprehensive measures. It is necessary to establish the reason for the child's disappearance. After all, the strategy of searching for a child is chosen depending on whether the child has left his place of residence on his own or whether he has probably become a victim of a crime. Also today, the search for children with ASD is gaining relevance, because this is one of the most common types of psychological development disorders among children in Ukraine.

Key words: child, search, search for missing persons, juvenile prevention, autism spectrum disorder.

Постановка проблеми. В Конвенції про права дитини зазначено, що діти, внаслідок їх фізичної і розумової незрілості, потребують спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження. Проте діти які мають психічні вади потребують такої опіки та правового захисту ще більше, через ще більшу вразливість.

Національна поліція України відіграє важливу роль в охороні прав та інтересів дітей, адже діяльність спеціально уповноважених підрозділів спрямована на при-

пинення, розкриття та профілактику правопорушень, що вчиняються дітьми та відносно дітей.

На сьогодні одним із важливих напрямків роботи ювенальної поліції є розшук безвісти зниклих дітей. Кількість заяв та повідомлень про розшук зниклих дітей вказує на те, що це є проблемою нашого соціуму та потребує детального вивчення всіх аспектів для вирішення даної проблематики.

Так згідно статистики, у 2012 році зареєстровано 7941 заяву щодо безвісного зникнення дітей; у 2013 р. –

6193; у 2014 р. – 4504; у 2015 р. – 4524; у 2016 р. – 5928; у 2017 р. – 8124; у 2018 р. – 11305; у 2019 р. – 16846; у 2020 – 14666 заяв про зникнення дитини [1], 2021 року надійшло більше 13 тисяч заяв щодо безвісти зниклих дітей [2], у 2022 році станом на сьогодні (за 11 місяців поточного року) близько 8000 заяв.

Отже, аналізуючи статистику зникнення дітей майже за останніх десять років та нинішню ситуацію можна стверджувати, що на сьогодні одним із важливих напрямків удосконалення діяльності ювенальної поліції має бути розроблений дієвий механізм щодо розшуку безвісти зниклих дітей, зокрема з розладом аутистичного спектра.

Аналіз публікацій. Проблематика розшуку безвісно зниклих дітей досліджувалася науковцями, проте дослідження проводилися переважно в напрямку пошуку повнолітніх осіб, не беручи до уваги особливості розшуку дітей (вік, стать тощо) та не відокремлюючи особливості діяльності підрозділів які це виконували. Так, у сучасній вітчизняній літературі адміністративно-психологічні аспекти пошуку безвісно зниклих дітей можна знайти у працях: І. О. Шинкаренко, О. О. Літун, В. П. Мороз, В. С. Макаренко, П. В. Макаренко, О. І. Безпалова. Вивчення стану наукової розробки проблематики сучасних адміністративних та психологічних підходів щодо пошуку безвісно зниклих дітей, а також **дітей з розладом аутистичного спектра**, підрозділами ювенальної превенції засвідчило відсутність комплексних напрацювань щодо цього. Тому дана проблематика потребує більш ґрунтовного дослідження.

Метою статті є дослідження особливостей діяльності підрозділів ювенальної превенції щодо розшуку безвісти зниклих дітей, зокрема з розладом аутистичного спектра.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети необхідно з'ясувати значення таких понять як «безвісно зникла дитина», «дитина з розладом аутистичного спектра», а також розробити організацію тактики та заходів, щодо розшуку неповнолітніх, зокрема з урахуванням особливостей пошуку безвісно зниклої дитини з розладом аутистичного спектра.

На сьогодні визначення поняття «безвісно зникла дитина» у вітчизняному законодавстві на жаль відсутнє, натомість є визначення такого терміну у законі стосовно дорослої особи. Так, згідно статті 1 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» [3] особа, що зникла безвісти – це фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцезнаходження на момент подання заявником заяви про її розшук.

В юриспруденції термін «дитина» зустрічається в декількох законодавчих актах. Так, згідно Закону України «Про охорону дитинства», дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосованим до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [4]. У статті 6 Сімейного кодексу України прописано, що дитина – це особа, що не досягла повноліття [5].

Отже, можемо зробити висновок, що «безвісно зникла дитина» – це особа віком до 18 років, стосовно якої немає відомостей про її місцезнаходження на момент подання заявником заяви про її розшук.

Одним із завдань підрозділів ювенальної превенції, що визначенні Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції (далі – підрозділи ЮП) Національної поліції України є участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення.

Проведений системний аналіз праць вчених з даної проблематики дає підстави умовно розділити безвісне зникнення дітей на такі види/форми: діти, що зникли безвісно та діти, що самовільно залишили місце проживання, перебування тощо. В залежності від кожної форми організація місцезнаходження дитини підрозділами ювенальної превенції буде мати свої характерні особливості.

На сьогодні організація пошуку безвісно зниклої дитини підрозділами ювенальної превенції регулюється наказом МВС «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» від 19.12.2017 № 1044.

Щодо досліджень проблематики організації пошуку дитини через призму наукових доктрин то науковці зазначили наступне.

О. О. Літун у своєму дослідженні «Деякі аспекти актуалізації розшуку дітей, які зникли безвісти» зазначає про низький рівень чіткої організації розшукової роботи взагалі й розшуку дітей, які зникли безвісти, зокрема, а також відсутність сучасних підходів до тактичного забезпечення цієї діяльності, тому сьогодні виникає потреба оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникають безвісти, яка обумовлена такими певними факторами: 1) високою вірогідністю настання суспільно небезпечних наслідків для дитини, яка зникає безвісти, що потребує оперативного вжиття ефективних заходів із її розшуку та превенції заподіяння шкоди життю, здоров'ю чи психологічному стану; 2) різким збільшення фактів безвісного зникнення дітей в умовах неочевидності; 3) прихованістю готування і вчинення щодо неповнолітніх злочинів, зокрема з використанням IT-технологій; 4) прихованістю намірів самих неповнолітніх щодо самовільного залишення місця проживання або вчинення інших дій, що спричиняє їх безвісне зникнення, зокрема самогубств; 5) превенції вчиненню кримінальних правопорушень з їх боку; 6) неможливістю іншими силами, засобами й заходами своєчасно розшукувати дітей, які зникають безвісти [7].

Підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України здійснюють розшук дітей до 18 років, які безвісно залишили місце свого перебування, проживання, навчання, а також самовільне залишення спеціальних закладів та установ для профілактики правопорушень серед дітей та підлітків, закладів для дітей та підлітків з особливими потребами (з функціональними обмеженнями), закладів для безпритульних дітей та підлітків тощо.

Ювенальні поліцейські для встановлення місцезнаходження дитини, яка безвісти зникла, наперед збирають дані про дитину та аналізують їх з метою встановлення причини самовільного залишення дитиною її місця перебування, а також здійснюють першочергові заходи у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами НПУ щодо встановлення місцезнаходження безвісти зниклої дитини, далі інформують громадськість та засобів масової інформації про зникнення дитини безвісти.

Важливим аспектом під час вибору організації пошуку дитини є пошук та розуміння того чи сама дитини самовільно залишила місце свого перебування, чи можливо вона стала жертвою злочину (викрадення і т.д.), що і стало причиною її безвісного зникнення.

Адже коли дитина самовільно залишає місце свого перебування, то ймовірно вона намагатиметься перебувати в тому місці де, на її переконання, її не зможуть знайти, але в той же час дитина або ж підліток може ділитися з однолітками чи іншими близькими особами напередодні про бажання залишити своє місце перебування/проживання.

Найбільш ефективним заходом визначення причин самовільного залишення місця мешкання підлітком і можливого його місцезнаходження є опитування батьків зниклого, а також близького оточення. У бесіді з'ясовуються час, місце й обставини що сталися, опис зовнішності (особливі прикмети) і одягу зниклого, уточнюються адреси знайомих, або родичів, у яких може перебувати розшукуваний. Під час опитування можуть бути з'ясовано наступне: де зниклі перебували останнім часом; хто, коли і при яких обставинах востаннє бачив зниклого; хто з дорослих, як знайомих так і не знайомих, підходив до них, на яку тему розмовляв, чи спілкувався він із зниклим, чим пригощав останнього чи запрошував він його й інших дітей куди-небудь піти (наприклад, показати їм що-небудь

цікаве); прикмети невідомого, напрямок у який він пішов сам чи разом зі зниклим та ін. [10].

Також необхідно провести моніторинг соціальних мереж дитини в яких вона зареєстрована та висвітлює інформацію про себе, листування, коментарі тощо все може вказати з ким дитина спілкувалася перед зникненням.

При припущенні інформації, що неповнолітній став можливою жертвою злочину, необхідно перевірити інформацію про те чи не бачили дитину з іншою особою перед її зникненням. Особлива увага приділяється ретельному огляду місця, де діти могли стати жертвою злочину, наприклад сміттєзвалища, підвали, горища, покинуті будинки та недобудовані будівлі, малонаселені прибережні райони, віддалені території в парках і садах з лісосмугами, природні укриття тощо.

Отже для організації тактики пошуку дитини, що зникла безвісти підрозділи ювенальної превенції повинні:

– встановити факти та обставини за яких зникла дитина; – визначити коло осіб, що ймовірно причетні до зникнення дитини;

– встановити психо-емоційний портрет дитини для організації пошуку неповнолітнього;

– визначити тактику та стратегію пошуку за визначеним колом осіб та за можливими місцями перебування;

– паралельно з попередніми діями поліцейські здійснюють перевірку щодо наявності зниклої дитини на спеціальному обліку в закладах охорони здоров'я;

– вірємо особливі прикмети безвісно зниклої дитини з прикметами встановлюваних непізнаних трупів неповнолітніх, що надійшли до моргів після заяви про зникнення; – сформулювати план взаємодії з іншими підрозділами поліції та волонтерами щодо розшуку дитини.

Ще одним важливим напрямком ювенальної превенції під час пошуку дітей є пошук безвісно зниклих дітей з РАС.

Розлади аутистичного спектру (РАС) – це стан, який виникає внаслідок порушення розвитку головного мозку і характеризується вродженим та всебічним дефіцитом соціальної взаємодії та спілкування. Його неможливо вилікувати, проте з часом можна скоригувати і адаптувати людину до соціального життя [11].

Це один із найпоширеніших видів розладу психологічного розвитку у дітей, який характеризується пору-

шеннями у сферах соціального розвитку дитини, розвитку мови, здатності спілкуватися, а також стереотипною, обмеженою поведінкою.

Як зазначають експерти в даній сфері, точної цифри на сьогодні дітей з РАС в Україні не має. В той же час фахівці зазначають, що в Україні на сьогодні близько 75 тис. дітей із захворюванням РАС.

Поліцейські ювенальної превенції зазначають, що під час безвісного зникнення дитини є певні особливості її пошуку, що зумовлене, зокрема фізіологічними особливостями дитини.

Складність пошуку дитини з РАС може характеризуватися наступним: дитина може блукати і не просити на допомогу; навіть якщо дитину помітили інші люди, то ймовірніше вона не скаже про її місце проживання, прізвище, ім'я тощо. Також проблематикою є діалог з такою дитиною тому що, одним із основних проявів аутизму є саме порушення комунікації.

Отже під час повідомлення про безвісне зникнення дитини з РАС особливостями організації пошуку є наступні заходи:

– виявити у що була одягнена дитина та обов'язково отримати останнє фото неповнолітнього;

– дізнатись про місця до яких дитина полюбляла йти, що знаходяться поруч з місцем де перебувала дитина (парки, дитячі майданчики);

– перевірити поруч місця, що можуть бути небезпечними для дитини з РАС, так як вона не контролює свою безпеку самостійно – фонтани, річки, інші водойми;

– оцінити ситуацію щодо можливості залучення кінологів до пошуку дитини з аутизмом.

Отже, можемо зробити висновки, що питання організації та тактики пошуку безвісно зниклої дитини на сьогодні є актуальною та малодослідженою темою. Важливо зазначити, що ефективність встановлення місця знаходження дитини залежить від сукупності ефективних комплексних заходів. Необхідно встановити причину зникнення дитини. Адже від того чи дитина сама залишила своє місце перебування або ж вона ймовірно стала жертвою злочину обирається стратегія розшуку дитини. Також сьогодні набуває актуальності, розшук дітей з РАС, адже це один із найпоширеніших видів розладів психологічного розвитку у дітей в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дитяча смертність: скільки дітей помирає в Україні та з яких причин. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/30/infografika/suspilstvo/dytyacha-smertnist-skilky-ditej-pomyraye-ukrayini-ta-yakux-prychyn>
2. До поліцейських надійшло більше 13 тисяч заяв щодо безвісти зниклих дітей. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3364479-policia-cogoric-otrimala-bilse-13-tisac-zaav-pro-zniklih-ditej.html>
3. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
5. Сімейний кодекс України: Кодекс України. Кодекс, Закон від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
6. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>
7. Літун О. О., Фесак А. А. Деякі аспекти актуалізації розшуку дітей, які зникли безвісти. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 берез. 2021 р.), Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2021. С. 344–345.
8. В Україні відсутня достовірна статистика щодо показників аутистичних розладів у дітей. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2542200-v-ukraini-vidsutni-dostovirni-dani-sodo-killkosti-ditej-z-autizmom.html>
9. Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/zlochyny-vchyneni-viiskovymy-rf-pid-chas-rovnomasshtabnoho-vtorhnennia-v-ukrainu-stanom-na-21112022>
10. І. О. Шинкаренко. Психологічні аспекти розшуку безвісно зниклих неповнолітніх. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4. С. 576–583.
11. Симптоми розладів спектру аутизму (РСА). URL: <http://childrenhealth.center/development/disorders/autism-spectrum/>